

УДК 347.67

С. Сібільова, державний нотаріус 8-ї Харківської державної нотаріальної контори

Свобода заповіту за чинним цивільним законодавством України

Як відзначав ще у 1917 р. професор Й. О. Покровський, свобода посмертних розпоряджень складає разом зі свободою власності та свободою договорів один із наріжних каменів сучасного цивільного ладу¹. Оскільки роль зазначених правових категорій з часом не змінилася, це положення враховувалося при розробці у дев'яностих роках минулого століття концептуальних положень чинного Цивільного кодексу України (ЦК) як кодексу громадянського суспільства та кодексу приватного права.

ЦК України від 16 січня 2003 р.² закріпив у ст. 3, зокрема, такі загальні засади цивільного законодавства, як свобода договору та неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, установлених Конституцією України та законом. Що ж до свободи посмертних розпоряджень (свободи заповіту), то чинний ЦК України, з одного боку, текстуально не закріпив її у Книзі шостій «Спадкове право», на відміну, наприклад, від Цивільного кодексу Російської Федерації. З другого боку, в ч. 4 ст. 6 ЦК України встановлено правило про те, що можливість саморегулювання у сфері договірних цивільних відносин, що передбачена у частинах 1–3 ст. 6 ЦК, застосовується і до односторонніх правочинів. Зважаючи на те, що можливість саморегулювання свідчить про визнання права особи діяти на власний розсуд в певних сферах цивільних відносин, на мою думку, це говорить про непослідовність законодавця при вирішенні питання про свободу заповіту.

Напевно, саме тому в сучасних дослідників при висвітленні питання щодо свободи заповіту відсутнім, на мій погляд, є комплексний підхід. Утім саме такий підхід забезпечує можливість з'ясування, зокрема, сутності, складових елементів та меж свободи заповіту, вирішення питання про можливість саморегулювання цивільних спадкових відносин у сфері спадкування за заповітом. Наведене свідчить про те, що питання свободи заповіту є вкрай актуальними.

¹ Основные проблемы гражданского права. – М. : Статут (в серии «Классика российской цивилистики»), 1998. – С. 300.

² Офіц. вісн. України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.

Метою цієї статті є саме комплексне дослідження свободи заповіту та формулювання пропозицій щодо удосконалення норм чинного ЦК.

Питання свободи заповіту за чинним ЦК України досліджували, зокрема, Н. Бараннік¹, Р. Достдар², Ю. О. Заїка³, І. В. Жилінкова⁴, С. Кернична⁵, З. В. Ромовська⁶, Є. О. Рябоконт⁷.

Заслуговує на увагу, як підкреслює Н. Бараннік, сформульований у ЦК України принцип свободи заповіту, який дає можливість спадкодавцеві на свій розсуд: призначити своїми спадкоємцями одну або декілька фізичних осіб, незалежно від наявності у нього з цими особами сімейних (родинних) відносин, а також інших учасників цивільних відносин (ч. 1 ст. 1235); без вказівки причин позбавити права на спадкування будь-яку особу з числа спадкоємців за законом, крім осіб, які мають право на обов'язкову частку (ч. 2, 3 ст. 1235); визначити обсяг спадщини, який спадкуватиметься за заповітом (ст. 1236); визначити частки спадкоємців у спадщині, а також включити до заповіту інші розпорядження, передбачені ЦК⁸.

Аналізуючи принципи спадкового права, Р. Достдар виокремлює принцип свободи заповіту та вказує, що він тісно пов'язаний із загальним цивільним принципом диспозитивності цивільно-правового регулювання і означає, що спадкодавець може розпорядитися своїм майном на випадок смерті, склавши заповіт, або взагалі цього не робити. У заповіті він може визначити як спадкоємців будь-яких суб'єктів

¹ Наталія Бараннік. Право на достатній життєвий рівень і спадкування (порівняльний аналіз норм спадкового права за Цивільним кодексом Української РСР та Цивільним кодексом України 2003 р.) / Наталія Бараннік // Підприємництво, госп-во і право. – 2005. – № 9. – С. 69–75.

² Руслан Достдар. Принципи спадкового права України / Руслан Достдар // Підприємництво, госп-во і право. – 2008. – № 12. – С. 6–8.

³ Заїка Ю. О. Спадкове право України : навч. посіб. / Ю. О. Заїка. – К. : Істина, 2006. – 216 с.

⁴ Жилінкова І. В. Актуальні питання спадкового права України / І. В. Жилінкова : матеріали до семінару. – Х. : Ксінон, 2009. – 336 с.

⁵ Софія Кернична. Свобода заповіту та її обмеження в українському праві та праві європейських країн / Софія Кернична // Підприємництво, госп-во і право. – 2011. – № 4. – С. 57–60.

⁶ Ромовська З. В. Українське цивільне право. Спадкове право : підручник / З. В. Ромовська. – К. : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2009. – 264 с.

⁷ Заїка Ю. О. Спадкове право : навч. посіб. / Ю. О. Заїка, Є. О. Рябоконт. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 352 с.

⁸ Наталія Бараннік. Право на достатній життєвий рівень і спадкування (порівняльний аналіз норм спадкового права за Цивільним кодексом Української РСР та Цивільним кодексом України 2003 р.) / Наталія Бараннік // Підприємництво, госп-во і право. – 2005. – № 9. – С. 71.

цивільного права, поділивши між ними на свій розсуд майно, що йому належить. Складання заповіту, як і його скасування, — це виключна воля спадкодавця, і ніхто не має права примусово впливати на його дії¹.

Один із головних принципів спадкового права — принцип свободи заповіту дістав, на думку Ю. О. Заїки, законодавче закріплення у ст. 1235 ЦК. Свобода заповіту, на його погляд, полягає в тому, що заповідач може: у будь-який час скласти заповіт, а може і не складати його; у будь-який час змінити або скасувати взагалі складений заповіт; у будь-який час скласти новий заповіт; розпорядитися всім своїм майном, або тільки часткою; призначити спадкоємцем будь-яку особу, як ту, що входить до кола спадкоємців за законом, так і будь-яку фізичну чи юридичну особу; позбавити спадщини спадкоємців за законом, не обґрунтовуючи і не пояснюючи своє рішення; внести до заповіту інші розпорядження, передбачені ЦК².

І. В. Жилінкова в узагальненому вигляді відзначає, що особа має широкі права щодо визначення юридичної долі належного їй майна на випадок своєї смерті. Вона має право визначити зміст заповіту, коло спадкоємців та обсяг спадщини, скасувати або змінити заповіт тощо. У цьому полягає свобода заповіту³.

У чинному цивільному законодавстві України, як підкреслює С. Кернична, саме поняття принципу свободи заповіту не сформульоване на законодавчому рівні, проте існування цього принципу не породжує жодних сумнівів і впливає з аналізу положень ЦК України щодо спадкування. Цей принцип належить не лише до змісту розпоряджень спадкодавця, зроблених ним у заповіті, але також до того, чи складати заповіт, який вид заповіту обрати, в якій формі скласти заповіт і на чию користь⁴.

Багатоаспектним цивільно-правовим явищем вважає свободу заповіту З. В. Ромовська. Елементами цієї свободи є насамперед право особи самостійно, без зовнішнього примусу визначати доцільність та момент складання заповіту. Особі, яка забажала скласти заповіт, закон надає цілий ряд можливостей щодо вибору спадкоємців, визначення

¹ Руслан Достдар. Принципи спадкового права України / Руслан Достдар // Підприємництво, госп-во і право. – 2008. – № 12. – С. 7.

² Заїка Ю. О. Спадкове право України : навч. посіб. / Ю. О. Заїка. – К. : Істина, 2006. – С. 80–81.

³ Жилінкова І. В. Актуальні питання спадкового права України / І. В. Жилінкова : матеріали до семінару. – Х. : Ксінон, 2009. – II-2.

⁴ Софія Кернична. Свобода заповіту та її обмеження в українському праві та праві європейських країн / Софія Кернична // Підприємництво, госп-во і право. – 2011. – № 4. – С. 58.

обсягу спадщини, покладання на спадкоємців обов'язків щодо третіх осіб тощо¹.

Принцип свободи заповіту, як підкреслює Є. О. Рябоконт, є основою базовою засадою, навколо якої ґрунтується увесь інститут спадкування за заповітом. Крім призначення спадкоємця, заповідач наділений також правом позбавити права на спадкування будь-яку особу з числа потенційних спадкоємців за законом. Свобода заповіту також знаходить свій прояв у наданій законом можливості заповідача на свій розсуд визначати обсяг спадщини, що має спадкуватися за заповітом².

Слід вказати на те, що більшість із зазначених дослідників висловили свою позицію і відносно меж дії свободи заповіту. Так, І. В. Жилінкова, Ю. О. Заїка та Є. О. Рябоконт вважають, що межею свободи заповіту є правила про право на обов'язкову частку у спадщині, передбачені у ст. 1241 ЦК України³. З. В. Ромовська підкреслює, що межею свободи заповіту є не тільки право на обов'язкову частку у спадщині, а й несправедливість заповіту⁴. На думку С. Керничної, в українському цивільному праві обмеженням свободи заповіту є право на обов'язкову частку у спадщині, існуюча конструкція спадкового договору та заборона складати заповіт через представника⁵.

Наведені наукові позиції щодо свободи заповіту дають підстави стверджувати таке.

По-перше, усі дослідники вбачають сутність свободи заповіту у праві спадкодавця діяти вільно.

По-друге, більшість сучасних дослідників (Н. Бараннік, Р. Достдар, Ю. О. Заїка, С. Кернична, Є. О. Рябоконт) розглядають свободу заповіту як правовий принцип. При цьому Ю. О. Заїка стверджує, що цей принцип дістав законодавче закріплення у ст. 1235 ЦК України. Н. Бараннік вказує, що цей принцип сформульований ЦК України, а С. Кернична вважає, що саме поняття принципу свободи заповіту не

¹ Ромовська З. В. Українське цивільне право. Спадкове право : підручник / З. В. Ромовська. – К. : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2009. – С. 93–94.

² Заїка Ю. О. Спадкове право : навч. посіб. / Ю. О. Заїка, Є. О. Рябоконт. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – С. 100–103.

³ Жилінкова І. В. Актуальні питання спадкового права України / І. В. Жилінкова : матеріали до семінару. – Х. : Ксінон, 2009. – с. П-3; Заїка Ю. О. Спадкове право України : навч. посіб. / Ю. О. Заїка. – К. : Істина, 2006. – С. 81; Заїка Ю. О. Спадкове право : навч. посіб. / Ю. О. Заїка, Є. О. Рябоконт. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – С. 104.

⁴ Ромовська З. В. Українське цивільне право. Спадкове право : підручник / З. В. Ромовська. – К. : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2009. – С. 108–125.

⁵ Софія Кернична. Свобода заповіту та її обмеження в українському праві та праві європейських країн / Софія Кернична // Підприємництво, госп-во і право. – 2011. – № 4. – С. 59–60.

сформульоване на законодавчому рівні, проте існування цього принципу впливає з аналізу положень ЦК України щодо спадкування. Оскільки, як відзначає А. М. Колодій, у загальній теорії права розрізняють два способи вираження принципів права: безпосереднє формулювання їх у нормах права (текстуальне закріплення) і виведення принципів права із змісту нормативно-правових актів (змістовне закріплення)¹, слід підтримати позицію С. Керничної.

По-третє, неоднозначно до цього часу вирішується питання про межі дії свободи заповіту, існують певні відмінності й у висвітленні дослідниками питання щодо складових елементів свободи заповіту.

Таким чином, у сучасній науці цивільного права дискусійними залишаються майже всі питання, пов'язані зі свободою заповіту.

Погоджуючись із тим, що сутність свободи заповіту полягає у праві спадкодавця діяти вільно, вважаю за необхідне вказати на дві обставини. Суть першої обставини полягає у тому, що спадкодавець, вчиняючи заповіт, визначає долю свого майна на випадок смерті, тобто здійснює повноваження, що належать йому як власнику майна. Згідно ж з ч. 1 ст. 319 ЦК України власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд. Суть другої обставини полягає у такому. Спадкові відносини є одним із видів цивільних відносин. Право діяти вільно притаманне не тільки учасникам спадкових відносин, а й учасникам усіх інших цивільних відносин та базується на принципі автономії волі кожного з них. Причому, як правильно підкреслює А. С. Довгерт, характер цивільних відносин є природним, а не таким, що залежить від волі законодавця. Завдання останнього полягає лише в пізнанні природної суті цих відносин і встановленні адекватного їх регулювання². Саме так слід розглядати закріплення у ч. 1 ст. 1 ЦК України такої ознаки цивільних відносин, як «вільне волевиявлення їх учасників». З урахуванням цього не зовсім логічним здається закріплення у ст. 3 ЦК України лише такої загальної засади цивільного законодавства, як свобода договору. На мою думку, в окремому пункті ст. 3 ЦК України слід передбачити і таку загальну засаду цивільного законодавства, як свобода одностороннього правочину. При цьому необхідно враховувати таке. Оскільки односторонні правочини можуть регулюватися не тільки загальними нормами про правочини,

¹ Колодій А. М. Принципи права України : монографія / А. М. Колодій. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – С. 24.

² Цивільний кодекс України : Постатейний коментар : у 2 ч. Ч. 1 / кер. авт. кол. та відповід. ред. проф. А. С. Довгерт, проф. Н. С. Кузнецова. – К. : Юстініан, 2005. – С. 7.

а й спеціальними нормами, що поширюються на певний вид односторонніх правочинів, у ст. 3 ЦК України слід передбачити застереження про те, що свобода одностороннього правочину існує лише у випадках, якщо інше не передбачено законом, що регулює конкретний вид одностороннього правочину.

Слід, на мою думку, чітко виокремлювати дві складові свободи заповіту. Першою складовою свободи заповіту є право фізичної особи з повною цивільною дієздатністю вільно у будь-який час особисто вчинювати заповіт, обирати вид заповіту та у будь-який час особисто скасовувати вчинений заповіт та вносити до нього зміни.

Другою складовою свободи заповіту є сукупність розпоряджень заповідача, що становлять зміст вчиненого заповіту. Слід погодитись із І. В. Жилінковою про поділ таких розпоряджень на дві групи: загальні розпорядження, без яких жоден заповіт не може існувати; особливі розпорядження заповідача, які він може зробити у заповіті¹.

Перша складова свободи заповіту є першою, тому що вона має первісний характер. Перш ніж вирішувати питання щодо розпоряджень заповідача, які становлять зміст заповіту, фізичній особі з повною цивільною дієздатністю необхідно мати право вчинювати (або не вчинювати заповіт), обирати його вид, скасовувати (або не скасовувати) вчинений заповіт, змінювати (або не змінювати) його. Саме така можливість інваріантності поведінки фізичної особи впливає із змісту, відповідно, ст. 1234 та ст. 1254 ЦК України. Оскільки ст. 1234 ЦК України має стати базовою для текстуального закріплення у ньому свободи заповіту, пропоную викласти ч. 1 цієї статті у такій редакції: «1. Кожна фізична особа з повною цивільною дієздатністю має право у будь-який час на власний розсуд вирішувати питання про вчинення чи невчинення заповіту та обирати його вид відповідно до вимог цього Кодексу».

Стосовно другої складової свободи заповіту, слід вказати на таке.

По-перше, з урахуванням поділу розпоряджень заповідача на загальні (без яких жоден заповіт не може існувати) та спеціальні, що мають не обов'язковий, а факультативний характер, є підстави стверджувати про існування і у межах другої складової свободи заповіту інваріантності поведінки заповідача.

По-друге, оскільки йдеться про сукупність розпоряджень заповідача, що складають зміст заповіту як правочину, на них поширю-

¹ Жилінкова І. В. Актуальні питання спадкового права України / І. В. Жилінкова : матеріали до семінару. – Х. : Ксінон, 2009. – с. II-3–II 11

ються вимоги ч. 1 ст. 203 ЦК України. Отже, зміст розпоряджень заповіту не може суперечити вимогам ЦК, інших актів цивільного законодавства, а також моральним засадам суспільства. Порушення заповідачем цих вимог є підставою недійсності заповіту (ч. 1 ст. 215 ЦК України).

По-третє, беручи до уваги, що всі норми, вміщені у главі 85 ЦК України, є спеціальними, перелік та зміст розпоряджень заповідача, що закріплені у названій главі ЦК, слід розглядати як такі, що мають вичерпний характер і не можуть змінюватися заповідачем. Таким є загальне правило. Виняток із нього передбачено ст. 1240 ЦК України, що стосується заповідального розпорядження, сутність якого полягає у праві заповідача зобов'язати спадкоємця до вчинення певних дій немайнового характеру та дій, спрямованих на досягнення суспільно корисної мети. ЦК стосовно цього заповідального розпорядження встановлює, по-перше, два роди дій, до вчинення яких заповідач може зобов'язати спадкоємця, а по-друге, невичерпний (відкритий) перелік видів дій першого роду, тобто дій немайнового характеру, а саме: дії щодо розпорядження особистими паперами та дії щодо визначення місця і форми здійснення ритуалу поховання заповідача. Таким чином, формулюючи у заповіті заповідальне розпорядження, передбачене ст. 1240 ЦК України, заповідач не може змінювати рід дій, до вчинення яких він може зобов'язати спадкоємця, але може передбачати також інші види дій, крім тих, що нею передбачені.

Відносно меж свободи заповіту вважаємо за необхідне солідаризуватися з тими дослідниками (зокрема, І. В. Жилінковою, Ю. О. Заїкою, Є. О. Рябоконею), які зазначають, що єдиною такою межею є правила про обов'язкову частку у спадщині, передбачені у ст. 1241 ЦК України. Аргументуючи цю наукову позицію, хочу зазначити таке. На мою думку, межею свободи заповіту може бути лише законодавче положення, закріплене у ст. 1241 ЦК України, що передбачає успадкування майна певними особами, незалежно від змісту заповіту. До таких осіб, з урахуванням принципу справедливості, ст. 1241 ЦК України відносить малолітніх, неповнолітніх, повнолітніх непрацездатних дітей спадкодавця, його непрацездатну вдову (вдівця) та непрацездатних батьків. При цьому зазначений законодавчий припис дає можливість не враховувати волю заповідача, закріплену в заповіті, без визнання заповіту (його частини) недійсними. Воля заповідача, що порушує зазначений законодавчий припис, визнається ним такою, що не має юридичного значення. Можна, на мою думку, стверджувати, що правила ч. 1

ст. 1241 ЦК України закріплюють і певний правовий компроміс, що забезпечує баланс інтересів заповідача та спадкоємців, які мають право на обов'язкову частку у спадщині. З одного боку, законодавець, керуючись принципом справедливості, захищає інтереси осіб, що мають право на обов'язкову частку у спадщині, незалежно від змісту заповіту, а з другого — встановлює її розмір, що, за загальним правилом, складає лише половину частки, яка належала б кожному з них у разі спадкування за законом. При цьому передбачається право суду зменшити встановлений розмір обов'язкової частки з урахуванням відносин між цими спадкоємцями та спадкодавцем, а також інших обставин, які мають істотне значення. Таким чином, межа свободи заповіту встановлюється у законодавчому припису, що базується на принципі справедливості, згідно з яким соціально незахищені особи, які мають право на обов'язкову частку у спадщині, успадковують її незалежно від змісту заповіту без необхідності визнання його недійсним. З урахуванням викладеного важко погодитись із думкою С. Керничної, яка вважає обмеженням свободи заповіту не тільки право на обов'язкову частку у спадщині, а й існуючу конструкцію спадкового договору та заборону складати заповіт через представника. Дійсно, відповідно до ч. 2 ст. 1307 ЦК України заповіт, який відчужувач склав щодо майна, вказаного у спадковому договорі, є нікчемним. Нікчемним згідно з ч. 1 ст. 1257 ЦК України є й заповіт, складений, зокрема, особою, яка не мала на це права. До таких осіб належать і представники заповідача (ч. 2 ст. 1234 ЦК України). Заповідальне розпорядження щодо визначення обсягу спадщини, що має спадкуватися за заповітом, передбачене ст. 1236 ЦК України, належить до розпоряджень, що складає зміст заповіту, і на нього поширюються вимоги, передбачені ч. 1 ст. 203 ЦК України. Саме тому порушення заповідачем вимог ч. 2 ст. 1307 ЦК є підставою для нікчемності заповіту. Заборона вчинення заповіту через представника — це спеціальна вимога, яка стосується особи заповідача, додержання якої є необхідним для чинності саме заповіту як правочину. Отже, заборона включати до заповіту майно, що є предметом спадкового договору, а так само вчинення заповіту через представника не є обмеженням свободи заповіту. Їх слід розглядати лише як вимоги, додержання яких є необхідним для чинності заповіту. Саме тому порушення цих вимог є підставою нікчемності заповіту. Важко погодитися і з позицією З. В. Рововської, яка вважає, що межею свободи заповіту є не тільки право на обов'язкову частку у спадщині, а й несправедливість заповіту. При цьому головним аргументом для визнання

несправедливості заповіту межею свободи заповіту є те, що несправедливість є підставою позбавлення заповіту юридичної сили¹. Але ж ні загальні норми про недійсність правочину, закріплені у ст. 215 ЦК України, ні спеціальні норми про недійсність заповіту, передбачені у ст. 1257 ЦК України, не містять такої підстави недійсності правочину (заповіту), як їх несправедливість.

Розглядаючи питання про можливість у сфері спадкування за заповітом саморегулювання цивільних спадкових відносин, слід вказати на таке. Науковці, які досліджували новели спадкування за заповітом, що впливають із чинного ЦК України, взагалі не аналізували загальні норми права, закріплені у ч. 4 ст. 6 ЦК, що формально, беззастережно поширили правила про саморегулювання договірних цивільних відносин, на відносини, що виникають із усіх односторонніх правочинів, до яких належить і заповіт. Якщо поширити зазначені загальні норми права на такий односторонній правочин, як заповіт, то виходить, що заповідач може: вчиняти і такі види заповіту, які не передбачені актами цивільного законодавства, але відповідають загальним засадам цивільного законодавства; врегулювати у тих видах заповіту, які передбачені актами цивільного законодавства, ті відносини, що не врегульовані цими актами; відступати у заповіті від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд, крім випадків, коли у цих актах прямо вказано на неможливість такого відступу, а також у разі, якщо обов'язковість для заповідача положень актів цивільного законодавства впливає з їх змісту або із суті відносин. Утім це неможливо, оскільки на заповіт поширюються спеціальні норми права, що вміщені у главі 85 ЦК України. За правилами про співвідношення загальних та спеціальних правових норм, спеціальні норми права є винятком із загального правила і їх наявність унеможливує застосування до відносин у сфері спадкування за заповітом загальних норм права, закріплених у частинах 1–3 ст. 6 ЦК України. Ось чому ч. 4 ст. 6 ЦК України, слід, на мою думку, викласти у такій редакції: «4. Положення частин першої, другої і третьої цієї статті застосовуються і до односторонніх правочинів, якщо інше не впливає із закону». З урахуванням усього викладеного у чинному ЦК України, на мою думку, необхідно текстуально закріпити принцип свободи заповіту, передбачивши у ньому спеціальну ст. 1234¹ такого змісту:

¹ Ромовська З. В. Українське цивільне право. Спадкове право : підручник / З. В. Ромовська. – К. : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2009. – С. 123.

«Стаття 1234¹. Свобода заповіту

1. Відповідно до статті 1234 цього Кодексу заповідач має право на свій розсуд заповідати майно будь-яким особам, будь-яким чином визначати обсяг спадщини, що має спадкуватися за заповітом, позбавляти права на спадкування будь-яку особу з числа спадкоємців за законом без зазначення причин такого позбавлення, а також включати до заповіту заповідальні розпорядження, передбачені цим Кодексом, скасовувати або змінювати вчинений заповіт.

2. Межею свободи заповіту є правила про обов'язкову частку у спадщині (стаття 1241)».

Саме такий спосіб текстуального закріплення у ЦК України принципу свободи заповіту здається найбільш раціональним.

Сибилёва С. Свобода завещания по действующему гражданскому законодательству Украины

В статье исследуются сущность, составные элементы, ограничение свободы завещания. Рассмотрен вопрос о возможности саморегулирования гражданских наследственных отношений, определен способ текстуального закрепления в ГК Украины принципа свободы завещания. Сформулированы предложения по дальнейшему усовершенствованию норм ГК Украины.

Ключевые слова: свобода завещания, сущность свободы завещания, составные элементы свободы завещания, ограничение свободы завещания.

Sibilova S. Freedom of the will under current civil law of Ukraine

In the article the essence, constituent elements, restrictions of freedom of the will have been investigated. The problem in connection with the possibility of the civil hereditary relations self-regulation has been considered, the method of the textual fixation in the Civil Code of Ukraine of the principle of freedom of the will has been determined. The proposals on the further improvement of the Civil Code norms have been formulated.

Keywords: freedom of the will, essence of freedom of the will, constituent elements of freedom of the will, restrictions of freedom of the will.